

1984

Gesproken column door Dr. Karlijn Roex

Graag de volgende zaken noemen bij citeren/ bronverwijzen:

Roex, K.L.A. (2019, 11 december). *1984* [Gesproken column]. Galerie De Breuling. Maastricht.

Deze lezing/ gesproken column heet 1984, en ik ga hier gezien de strekking van de avond eens flink hyperassociëren, dus hou je vast. En ik begin met een fragment uit m'n boek¹.

[begin fragment uit Roex (2019)]

Wim, ... die ademloos en roerloos liggend tegen de deur van een isoleercel eindigde, was een vrijheidsstrijder. Zijn vrijheidsstrijd kan niet worden 'afgedaan' als een waan, een illusie, een mythe of een nepfeit.

Een personage in één van de boeken van de Japanse schrijver Haruki Murakami, zegt het volgende:

"Dit is geen nepwereld. Dit is geen virtuele wereld. Dit is ook geen metafysische wereld. Daar sta ik persoonlijk voor in. Maar dit is niet de wereld van 1984 zoals *jij* die kent. [...] De pijn die we in deze wereld voelen, is echte pijn. De dood die we in deze wereld ondergaan, is de echte dood. Wat er vergoten wordt, is echt bloed."²

Wims strijd gaat ook over echte dingen, roept echte reacties op met – in zijn geval – echt sterven als gevolg. In mijn boek illustreer ik hoe een agressieve politiek van normaliteit waarmee Wim en vele anderen zich geconfronteerd zagen, verregaande consequenties heeft in termen van macht, vrijheid en samenleven. Ik hoop hier het empathische voorstellingsvermogen mee op te rekken, zoals de filosofe Hannah Arendt. Dat doe ik door te reizen naar de ervaringen die zijn opgedaan aan de onrespectabele zijde, zo je wil de 'bestraalde' zijde. Dat zeg ik zo, omdat het Wim was die nogal eens in de nucleaire metaforen zat.

Als 'schizofreen' en zogenaamde 'verwarde persoon' was hij iemand die risico liep op gedwongen opnames en isoleercellen. Hij had een keer de paasdagen in de cel doorgebracht 'omdat zijn bovenbuurvrouw de politie had gewaarschuwd in plaats van hem te vragen of het allemaal wel ging met hem toen hij zo moest gillen.'⁶⁷ Deze episodes van compleet vrijheidsverlies leken een diep spoor bij hem te hebben achtergelaten.

Ik zie hem terug in een documentaire. Met een gezicht dat door psychiatrisch krijgsgevangenschap is getekend, glimlacht hij veel terwijl zijn felle ogen glunderen, maar het voelt alsof er een diepere laag is die rechtstreeks verbinding maakt met de 'nucleair' gemarkeerde gebieden in mijzelf.

Ook ik ben namelijk zo'n 'krijgsgevangene' geweest. De 'no-go' zones in mij zelf lichten op wanneer deze 'go-leraar'⁶⁸ mij het ene na het andere punknummer toont. Allemaal van eigen makelij. De zanger brult over de isoleercel of de psychiatrische inrichting. De gitaren moeten het aanhoudende gekrijs van het monotone geruis in de isoleerruimte imiteren. Daar zit hij, te headbangen op de razendsnelle punkdrum,

¹ Roex, K. (2019). *In verwarde staat. Kritiek op een politiek van normaliteit*. Amsterdam: Uitgeverij Lontano, p. 48-52.

² Een personage uit Murakami, H. (2013[2009]). *1q84. De complete trilogie*. (J. Westerhoven, Vert.). Amsterdam: Atlas Contact, p. 635.

midden in zijn woning in 1998, terwijl de camera draait zodat een strijdmakker uit de toekomst erdoor geraakt wordt. Hij kijkt terug op de tijd in de psychiatrische kliniek: “Het enige dat je zeker weet is dat je hier levend uitkomt, en je mag de psychiater daarom niet vermoorden.” – had hij gezegd tegen zijn boze medegevangenen. 69 Het waren de woorden van een waar zelfverdediger, die zichzelf niet het recht toekent op een oneerlijke aanval.

Als het kon, wilde Wim zich het liefste losrukken uit de grijpgrage handen van de dwingende normaliteit. “Mijn sterrenbeeld is bom, augustus, *Hiroshima*.” – had hij gezegd tegen een wildvreemde concertbezoeker.⁷⁰ Temidden van ‘de mensen van het daglicht’, wilde hij zelf weg van het bestraalde licht, ‘anti-solair’⁷¹ leven, terwijl iedereen elkaar in eigen gedaante respecteert: dag en nacht, wit en zwart, bestraald en niet-bestraald, en alles wat daartussen of omheen zit. Maar zo ideaal was het niet. Al eeuwenlang is er strijd. En daarbij gaat het niet eens zozeer over medicatie of diagnoses. Dit zijn slechts specifieke uitingsvormen van een strijd die groter is, dieper gaat, en ouder is. Wim wilde de vrijheid om *te zijn*. Het is een strijd die Wim niet alleen vecht, maar waarmee velen zich geconfronteerd zien. Een collectieve strijd van vele eenzame strijders die vaak ten gronde vallen zoals de nucleair bestraalde ingerekende uit Wims ‘waan’.

Deze ‘anti-solaren, deze solipsisten, solisten, en vleermuizen’⁷³ en vele andere eigenaardige types zijn door de eeuwen heen altijd al het doelwit geweest van verbanning, verdrijving, ketening, gestichtopsluiting, totalitaire huisregels, dehumaniserende observatie, fysiek geweld, genocide, verplichte zelfcensuur, politie-intimidatie, wettelijke uitzonderingsclausules op mensenrechten – en allerlei andere grove aanvallen op onze moraal, identiteit, onze levens. Eigenlijk is het pas relatief recent het geval dat mensen die als abnormaal gebrandmerkt worden, welkom zijn in de gewone wereld van de normale mensen. Zoals de Nederlandse filosofe Doortje Kal stelt, zijn wij te gast, afhankelijk gesteld van de gastvrijheid van de gastheer.⁷⁴ Als een soort ontwortelde plaatsloze zijn we teruggekomen in de samenleving die ons eerder verbannen had, en die zich blijft afvragen of dit terugkeren wel een goed idee was.

[einde fragment uit Roex (2019)]

‘En dat afvragen gebeurt in de vorm van een verwarde personen discussie. Framing, hate speech, en de productie van een fabelachtige veiligheids crisis rondom zogenoemde ‘verwarde mensen’. Dat alles is ervoor aan het zorgen dat we – zoals ik schrijf in mijn boek – millimeters verwijderd zijn van een heus Orwelliaans *1984 scenario*’.

Hoe is het immers gekomen, in godsnaam, dat we , en hou je even vast, meldpunten verwarde personen ... zijn gaan associëren met een veilige samenleving? Ik lees even wat voor uit Orwell’s 1984 zelf:

Het was levensgevaarlijk om je gedachten te laten afdwalen wanneer je in een openbare gelegenheid was of binnen bereik van een telescherm. De kleinste kleinigheid kon je verraden. Een nerveuze tic, een onbewust angstige uitdrukking, een gewoonte om in jezelf te mompelen – alles wat maar leek te wijzen... op abnormaliteit, dat je iets te verbergen had. In elk geval was het op zichzelf al strafbaar je gezicht een ongepaste uitdrukking te geven [...]. Daarvoor bestond in Nieuwspraak zelfs een woord: *misblik* heette dat.⁴

In de wereld van 2019 noemen we dit niet misblik, maar ‘verward gedrag’. Zie die wereld even voor je van de andere kant, de onrespectabele kant: het moeten leven in de dreigende schaduw van de vroegsignalerende blik van de alerte burger, gekidnapt worden onder het mom van ‘zorgvervoer’, door een onopvallend busje dat jou niet van streek brengt, maar jou van achteren beetpakt en inkapselt, uit het niets, zonder voorschaduw, wordt je weggepoetst, weggevaagd, geïmpregneerd, zoals Orwell het zo netjes ouderwets schrijft. Je krijgt een bewustzijnsverlagende prik of een stroomstootwapen omdat je het

³ Kusters, W. (2014). *Filosofie van de Waanzin. Fundamentele en Grensoverschrijdende Inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat, p. 480.

⁴ Orwell, G. (2013[1950]). *1984* (T. Davids, Vert.). Utrecht/ Amsterdam: De Arbeiderspers: 63-64.

hebt gewaagd je te verzetten. En denk je eens in: je beland herhaaldelijk in detentie, kort maar krachtig, die je vervolgens geen detentie mag noemen, maar ‘observatie-opvang’. Je beland namelijk niet in de politiecel, maar op een opvang verwarde personen. Je mag kiezen, want je moet natuurlijk gehoord worden, daar heb je recht op, en de keuze is: totalitaire huisregels of gedwongen opname. En je hebt landelijke volksvertegenwoordigers, jouw vertegenwoordigers, die roepen dat elke dag dat jouw categorie mens vrij rondloopt, er één te veel is. Maar later toch pragmatisch even tijdelijk de definitie van de groep waarover het gaat versmalt, als er even ophef is. ... Dat is veiligheid, aldus het ministerie der Liefde.

De perikelen uit de film die we gaan kijken, uit de jaren zestig, uit de 20e eeuw, die worden mobiel. Net zoals dat *alles* mobiel en flex wordt, fluide, vloeibaar. De isoleercel krijgt wielen en rijdt rond om haar doelwitten op te pikken. En ook de *shocktherapie* wordt mobiel. Ze krijgt de vorm van een pistool, het wordt een wapen, een stroomstootwapen. Welkom in een 1984-scenario.

Maken we de wereld niet kapot als we haar diversiteit zo gewelddadig toetakelen?

En maken we de wereld niet kapot als we energiebronnen, zoals elektriciteit, of atoomenergie, gaan inzetten als wapens. We hebben naast een 1984 scenario ook een 1983 scenario. Het jaar 1983 was het jaar waarin het *leven* op deze planeet bijna werd verwoest. Zonlicht werd door een Russisch *vroegsignaleringsstelsel* aangezien voor een vijandige atoomaanval. Het protocol zegt dat je op de rode knop moet duwen. Maar Stanislav Petrov gedraagt zich die dag afwijkend. Vandaag zouden we zeggen: hij is in de war. Hij doet niet wat het protocol zegt. De wereld is echter een nucleaire genocide bespaard gebleven. Eerst dreigen er repressailles voor deze normovertreder, maar vele jaren later wordt hij gezien als held. De wereld is gered door gedrag dat afweek. Door een afwijking op het normale gedragspatroon: namelijk het protocol volgen. Door een minuut van verwarring, vertwijfeling.

Vandaag de dag zijn er meer atoomwapens dan in de wereld van 1983 en ‘84. Dat zou ons misschien toendertijd nog richting het Malieveld katapulteren, maar nu is het gewoon niet anders. Laten we stoppen de wapenwedloop waanzin te noemen. Het is juist iets normaals, en dat geeft misschien dus aan dat *normaal* soms ook het probleem is en niet de waanzin. De mensheid is een koekkoek, die haar eigen koekkoeksnest kapot maakt – om maar te refereren naar de filmtitel. Juist daarom werd Wim, de verwarde waanzinnige waarmee ik dit praatje aanving, regelmatig schreeuwend wakker. Met nucleaire thema’s in zijn hoofd, of herbelevingen van een lichtflits, van destructie, van dood. Aangericht door normale mensen. Wilde deze extreemgevoelige waanzinnige ons iets vertellen? De vervreemde normale gemeenschap sloot hem echter op. Want hij was psychotisch dús gevaarlijk.

Jaren later werd ikzelf opgepakt door politie, in 2015, en dat was zonder dat ik een strafbaar feit had gepleegd. Wat ik had gedaan was de ongeschreven regels van het normaal-zijn overtreden. Dat was in een park met een naam die ik pas dit jaar ontdekte: het Hiroshima-Nagasaki park. Het park gaf me een gevoel van veiligheid, maar eenmaal erbuiten tredend, kregen de *agenten* mij te pakken. Ze vonden mij gevaarlijk. Er had de dag daarvoor iets in de krant gestaan over die gevaarlijke Duitse depressieve piloot, die een depressie had en zogenaamd daardoor zijn vliegtuig de afrond in stortte. Een glorieloze kamikaze op de normale gemoedsrust. Voor die pearl harbor daad zullen anderen zoals hem moeten boeten. Als ik vastzat zou de *veiligheid* wedergekeerd zijn.

Politici verkopen ons het narratief van een veiligheids crisis. De zogenoemde vluchtelingenstroom, vervelende term, en verwarde personen, ook een vervelende term, deze beiden ontwikkelingen die niet voldoende onder controle zouden zijn, die zouden het voorstadium zijn van grote dreigende chaos. Maar... we worden over het algemeen juist steeds veiliger, zo laten de statistieken zien, *als* we tenminste bereid zijn een aantal zaken niet mee te rekenen, zoals de dreigingen die ik zojuist noem: van kernwapens tot aan het immense vrijheidsverlies dat een grote groep mensen dreigt op te lopen hier. De grootste bedreiging vandaag de dag is dus opnieuw de staat, vol menselijke medewerkers, dienstverleners en beampten die vastberaden voortgestuwd worden in de onstoppable overtuiging dat ze goed doen.

Karlijn Roex – www.karlijnroex.net – info@karlijnroex.net